

STEREOTYPY – WYJAŚNIENIE POJĘCIA W KONTEKŚCIE MIGRACJI

Czym jest stereotyp?

Stereotyp to wiedza na temat innych grup, która przechowywana jest w społeczeństwie. Wiedza ta to zbiór różnych informacji o innych grupach społecznych, który powszechny jest wśród członków danej społeczności kulturowej. Stereotypowe postrzeganie to kolejne wyzwanie, z jakim możemy się spotkać, rozmawiając o migracjach.

Kiedy powstają stereotypy?

Kiedy nie mamy wiedzy na temat danej grupy	Kiedy w sposób etnocentryczny postrzegamy świat	Jaki zatem związek może mieć mechanizm stereotypizacji z naszym tematem, jakim są migracje? Czy masz jakieś pomysły? Odpowiadając sobie na to pytanie, pojawia się szereg kolejnych: co wiemy o uchodźcach? Kim są osoby, które szukają schronienia w Europie? Dlaczego uciekają ze swoich krajów? Co robiły, czym się zajmowały w swoich krajach? Co wiemy o ich religii? Co wiemy o islamie? Co wiemy o innych religiach które wyznają? To, na czym przede wszystkim opierała się debata publiczna dotycząca kwestii uchodźczych, to były właśnie stereotypy. Aby przeciwstawić się takiemu postrzeganiu świata, potrzebna jest rzetelna wiedza, fakty.
Kiedy różnice międzygrupowe są wyraźnie widoczne	Kiedy grupy ze sobą współzawodniczą	

Czym cechują się stereotypy? Są:

- Proste – to bardzo proste, nieskomplikowane informacje o innych grupach.
- Nabywane – nabywamy je w procesie socjalizacji.
- Błędne – ponieważ opierają się uogólnieniu cechy danej jednostki na całą społeczność. A takie uogólnianie z zasady jest błędne.
- Oporne na zmiany – bardzo trudno je likwidować, a nawet modyfikować.

Polecane lektury:

- ➔ „Więcej wiedzy, mniej strachu. Uchodźcy w Polsce”, dodatek tematyczny do różnych gazet, 18 września 2015
- ➔ Artykuł „Fakty i mity o uchodźcach”, CEO 2015
- ➔ Scenariusz Małgorzaty Rusiłowicz (WOS, godzina wychowawcza) pt. „Każdy człowiek ma prawo do życia, wolności i bezpieczeństwa swej osoby”, CEO 2016
- ➔ Scenariusz Agnieszki Sporysiak (j. angielski) pt. „What do all those numbers mean”, CEO 2016

CO ZROBIĆ, BY POSTRZEGANIE BEZ STEREOTYPÓW I UPRZEDZEŃ BYŁO MOŻLIWE W KONTEKŚCIE ROZMOWY O UCHODźCACH?

OBCIĄŻENIE STEREOTYPAMI

Rozmowa o uchodźcach nie jest zazwyczaj miłą pogawędką na neutralny temat. Porusza ona **wątek silnie stereotypizowany**. Samo zjawisko uchodźstwa obciążone jest mitami i niepozbywionymi uprzedzeniowymi skojarzeniami. Najsilniej rezonuje **rozmowa o konkretnych narodowościach**, takich jak Syryjczycy, Irakijczycy, **czyli o grupach mało znanych na poziomie faktów, a obciążonych stereotypowymi** przekonaniem w odniesieniu nie tylko do narodowości, ale i szerszego pochodzenia – Arabowie – jedna z grup najbardziej negatywnie kojarzonych w badaniach opinii publicznej na reprezentatywnych grupach Polaków – czy religii – muzułmanie.

Większość Polaków nie zna Araba, muzułmanina, nie miała z przedstawicielami tych grup osobistego, bezpośredniego kontaktu. Badacze tematu nazywają to „dyskursem przeniesionym” – to co się mówi w Polsce o muzułmanach czy Arabach nie wynika bowiem z własnych doświadczeń, a jest zapożyczone od innych krajów. Polacy bardziej powielają stereotypy obecne w innych grupach narodowych, niż „wymyślają” swoje.

Na podkreślenie zasługuje też skala niechęci i siły tych stereotypów. To jedne z najbardziej negatywnie zabarwionych sądów o grupach społecznych spośród stygmatyzowanych i deprecjonowanych społeczności. Dlatego też ta część kursu będzie poświęcona zagadnieniu stereotypów i temu jak refleksyjność może zmienić ich znaczenie w rozmowie z uczniami i uczennicami.

Przeczytaj:

Cały tekst Dominiki Cieślikowskiej, „Co zrobić, by postrzeganie bez stereotypów i uprzedzeń było możliwe w kontekście rozmowy o uchodźcach?”, CEO 2016

>> Źródło obrazka: <http://www.loesje.pl/index.php/plakaty>

>> Źródło tekstu: Dominika Cieślikowska, „Co zrobić, by postrzeganie bez stereotypów i uprzedzeń było możliwe w kontekście rozmowy o uchodźcach?”, CEO 2016

STOSUNEK POLAKÓW DO INNYCH NARODÓW

Centrum Badania Opinii Społecznych od ponad dwudziestu pięciu lat bada stosunek Polaków do innych narodów, starając się określić, które z nich są na ogół darzone sympatią, a w stosunku do których przeważa niechęć. W tym roku zapytali o nastawienie do dwudziestu pięciu narodów i grup etnicznych.

Wyniki

- ➔ Do **najbardziej lubianych narodów należą Czesi, Słowacy, Włosi, Amerykanie i Węgrzy**. Sympatią darzy ich ponad połowa Polaków (od 54% do 59% w zależności od narodowości).
- ➔ Spośród uwzględnionych w sondażu nacji, **niechęć najczęściej deklarowana jest wobec Romów oraz Arabów*** (odsetki odpowiednio 50% i 59% deklaracji niechęci)
- ➔ W tym roku odnotowano poprawę nastawienia do wszystkich nacji uwzględnionych w sondażu. **Największe zmiany in plus zarejestrowane w ciągu ostatniego roku dotyczą naszego stosunku do Romów, Rumunów oraz Żydów.**

Stosunek do innych narodów stanowi wypadkową bardzo wielu czynników – stereotypów narodowościowych, własnych doświadczeń, zaszłości historycznych, bieżących wydarzeń, a w szczególności stosunków politycznych między krajami zamieszkiwanymi przez poszczególne nacje.

» Źródło: Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” przeprowadzono metodą wywiadów bezpośrednich w dniach 7–15 stycznia 2017 roku na liczącej 1045 osób reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców Polski. Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej.

* Warto zauważyć, że Arabowie to grupa niejednorodna pod względem etnicznym, wywodząca się z ludów semickich, nieklasyfikowana jednoznacznie jako naród. Wśród Arabów znajdziemy wiele różnych narodowości – np. Libijczyków, Syryjczyków, Palestyńczyków czy Jemeńczyków, które składają się na pewną wspólnotę kulturową, jednak nie są narodem w takim rozumieniu jak chociażby wspomniani Czesi czy Słowacy. Na potrzeby badania została więc ta grupa „Arabowie” włączona jako wspólna kategoria dla osób o arabskim etnosie, choć jednocześnie Czesi i Słowacy nie zostali zaklasyfikowani jako Słowianie, tylko według kategorii narodowych. Pokazuje to pewną nierówność w doborze grup, w odniesieniu do których badano postawy Polaków i Polek. Warto zastanowić się, czy wyniki badań byłyby podobne, gdyby w badaniu pytań o stosunek do konkretnej narodowości z tego obszaru kulturowego, np. do Libańczyków.

CO ZROBIĆ, BY POSTRZEGANIE BEZ STEREOTYPÓW I UPRZEDZEŃ BYŁO MOŻLIWE W KONTEKŚCIE ROZMOWY O UCHODźCACH?

Przedstawione na poprzedniej stronie czynniki są istotnym utrudnieniem w prowadzeniu zajęć dotyczących świata arabsko-muzułmańskiego. Uczniowie i uczennice nie rozpoczynają lekcji z zupełnie czystą kartą, ale kolektywnie stworzonym nieprzychylnym, wybrakowanym, krzywdzącym obrazem islamu i jego wyznawców, utrwalonym za pomocą przekazów z debaty publicznej (środków masowego przekazu, politycy) i rodzinnych. Czy oznacza to jednak, że prowadząc te lekcje, skazani jesteśmy na wszechobecne stereotypy? **Nieoceniona jest tu rola refleksyjności.** Współcześni badacze argumentują, że nawet jeśli stereotyp jest znany wszystkim członkom społeczności, to nie u każdego automatycznie się aktywizuje, a jeśli nawet się aktywizuje, to wcale nie musi być automatycznie stosowany. Jest zatem nadzieja, że nawet przy szeroko rozpowszechnianych medialnie negatywnych skojarzeniach z uchodźcami, **nie wszyscy uczniowie, znając nieprzychylnie skojarzenia, skorzystają z nich w budowaniu własnych opinii.**

Co zyskają uczniowie i uczennice po lekcji:

- 1. nieoczywistą, nieznaną większości wiedzę na temat uchodźców**
- 2. moment na refleksję.**

Badania z ostatnich lat pokazują bowiem, że **refleksja potęguje m.in. otwartość na nowe informacje, elastyczność w operowaniu posiadanymi danymi, dostrzeganie wielu możliwych perspektyw** – czyli kwestie ważne dla przeciwdziałania stereotypom i uprzedzonom. Poszerzenie wiedzy i refleksja w tym temacie jest zatem o tyle ważna, że system przetwarzania informacji czerpie z wiedzy wypracowanej przez system refleksyjny, a świadome uzupełnianie braków wiedzy zmienia reguły automatycznego reagowania.

Choć prawdopodobieństwo pojawienia się stereotypowych przekonań na lekcji o uchodźcach jest duże, istnieją okoliczności, które łagodzą wpływ skrótowych, uproszczonych generalizacji na przebieg dyskusji.

>> Źródło tekstu: Dominika Cieślukowska, „Co zrobić, by postrzeganie bez stereotypów i uprzedzeń było możliwe w kontekście rozmowy o uchodźcach?”, CEO 2016

CO ZROBIĆ, BY POSTRZEGANIE BEZ STEREOTYPÓW I UPRZEDZEŃ BYŁO MOŻLIWE W KONTEKŚCIE ROZMOWY O UCHODŹCACH?

„Skąpiec poznawczy” – podejście klasyczne

Przez wiele dekad w psychologii i socjologii prym wiodły badania nad funkcjonalnością stereotypów. Pokazywano, że ich rolą jest ułatwienie orientacji w złożonym świecie społecznym oraz oszczędzanie „wysiłku poznawczego”. Za takim ujęciem tematu kryło się **przekonanie o człowieku jako „skąpcu poznawczym”, który dąży do ograniczania konieczności poszukiwania i weryfikowania informacji**, nie jest zmotywowany do poszukiwania i zgłębiania informacji o innych. Dominowało przekonanie, że **to, czego potrzebuje człowiek, to gotowe wzorce myślenia**.

„Motywator” – podejście nowoczesne

Część badaczy i badaczek zaczęła budować bardziej optymistyczne przesłanie o ludziach. Zaczęli oni na podstawie badań formułować tezę, że **ludzie chętnie poznają innych, stereotypy są im natomiast pomocne w osiągnięciu efektywności w poznaniu** – dzięki nim mogą poznać więcej, wkładając mniej wysiłku. Współczesne koncepcje podkreślają, że **nie można rozważać procesu kształtowania i utrzymywania się stereotypów i uprzedzeń w oderwaniu od roli motywacji**: to pod jej wpływem następuje treściowa i ilościowa selekcja informacji do poznawczej obróbki, to ona reguluje, na ile powierzchownie/głęboko będą te informacje przetwarzane.

>> Źródło tekstu: Dominika Cieślikowska, „Co zrobić, by postrzeganie bez stereotypów i uprzedzeń było możliwe w kontekście rozmowy o uchodźcach?”, CEO 2016

W świetle najnowszych badań **rola nauczyciela podejmującego się zadania pracy nad stereotypami** powinna polegać zatem na **wzbudzeniu motywacji i gotowości u uczniów do pogłębiania wiedzy i refleksji nad stygmatyzowanymi grupami (uchodźcami)**. Biorąc pod uwagę najnowsze badania można przewidzieć, że uczniowie nie będą niezainteresowani tematyką uchodźczą. Bardzo możliwe, że wręcz odwrotnie – będą chcieli poznać temat. Zależec im prawdopodobnie będzie jednak na tym, by zwiększyć efektywność swoich poszukiwań – szybko przeanalizować i podsumować temat. Kilka podstawowych informacji, które zaspokoją ich głód wiedzy z pewnością by im wystarczyła. **Pytanie zatem, jak ich zatrzymać dłużej przy temacie, by starczyło czasu na niuansowanie i głębszą refleksję**. Nauczyciel pracujący z uczniami dłużej prawdopodobnie zna swoją grupę docelową, powinien wiedzieć, co „jego” młodzież lubi, czym się interesuje i czego poszukuje. **Dlatego może zmotywować, by rozmowa była dłuższa i wykraczała poza dostarczenie kilku faktów**.

Rozmowę o uchodźcach warto wprowadzać w powiązaniu z zainteresowaniami i potrzebami uczniów, powinno to bowiem zwiększyć ich gotowość do szerszego czy głębszego przyglądania się tematowi. Jeśli wiesz, że „Twoi” uczniowie interesują się np. rynkiem pracy, zmodyfikuj dostarczane uczniom materiały dydaktyczne tak, by odnaleźli w nich to, co ich interesuje. Rozmowę o uchodźcach rozpocznij od pokazywania, dlaczego jest ona ważna i potrzebna, ale odwołuj się do ich potrzeb, problemów, zainteresowań. We wstępie do lekcji powiedz, że będziecie rozmawiać o uchodźcach, by zrozumieć ich rolę na rynku pracy i zaprosz do zastanowienia się, jak funkcjonują uchodźcy na rynku pracy (w Polsce i innych krajach) i sprawdź z uczniami, czy są realnym czy wyobrażonym zagrożeniem dla uzyskania przez nich pracy po skończeniu szkoły.

CO ZROBIĆ, BY POSTRZEGANIE BEZ STEREOTYPÓW I UPRZEDZEŃ BYŁO MOŻLIWE W KONTEKŚCIE ROZMOWY O UCHODźCACH?

Dane społeczno-demograficzne kontra historie z życia

Podejmując temat uchodźców, warto **rozmowę zaczynać od innych wątków niż te, które obciążone są najsilniejszymi stereotypami** (w początkowych etapach pracy nad tematem nie rekomendujemy pracy wokół takich wątków jak terroryzm, chusty, kamienowanie, czyli kojarzonymi z uchodźcami – muzułmanami, ale i silnie wartościowanymi). W zamian za to można **zaprosić uczniów, by przyjęli perspektywę osób, których temat dotyczy**. Rozmawiając w ten sposób z perspektywy osób, o których wyjściowo zazwyczaj mało wiedzą i nie kojarzą w bardzo stereotypowy sposób. **Prowadzić to powinno do bardziej twórczego i głębszego podejścia do tematu**, które może sprawić, że uczniowie będą postrzegali uchodźców w kontekście konkretnej historii, a nie poprzez cechy społeczno-demograficzne. Zwiększy to dostrzeganie motywów, a tym samym osłabi skłonność do wykorzystywania stereotypów w tworzeniu wizerunków osób.

Ten rodzaj pracy z młodzieżą **buduje alternatywny obraz**, powodując zwiększenie odczuwanej bliskości tej osoby i **zwiększając indywidualizację jej obrazu**. Ta zaś (indywidualizacja) jest bardzo pomocna w zmniejszaniu stereotypów i uprzedzeń.

Polecane lektury:

→ **Drama w edukacji o uchodźcach i uchodźczyńiach. Scenariusze zajęć do pracy w szkole.** Stop-Klatka, Warszawa 2016

Uwaga metodyczna:

Jeśli uważasz, że Twoim uczniom i uczennicom przyda się bardziej złożone przygotowanie do wchodzenia w role, posłuż się metodami wykorzystywanymi w dramie (np. scenariusze zajęć dramatycznych w tematyce uchodźczej, ale nie tylko, **Stowarzyszenia Praktyków Dramy STOP-KLATKA**). Możesz też włączyć do materiałów fragmenty reportaży, wywiadów, które przybliżają postaci uchodźców, co może zwiększyć efekt indywidualizacji i ułatwić wchodzenie w role.

Obejrzyj **Wywiad z Grzegorzem Uzdańskim**, nauczycielem ze Społecznego Gimnazjum nr 20 w Warszawie, który opowiada o tym, w jaki sposób jego szkoła pracuje z młodzieżą z doświadczeniem migracyjnym.

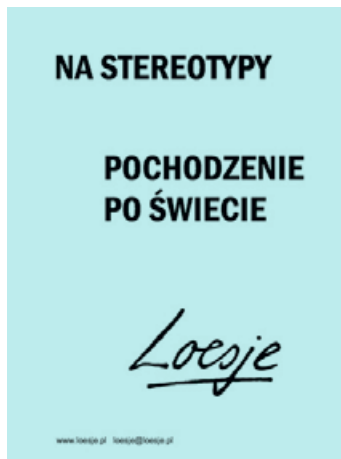

>> Źródło tekstu: Dominika Cieślikowska, „Co zrobić, by postrzeganie bez stereotypów i uprzedzeń było możliwe w kontekście rozmowy o uchodźcach?”, CEO 2016

CO ZROBIĆ, BY POSTRZEGANIE BEZ STEREOTYPÓW I UPRZEDZEŃ BYŁO MOŻLIWE W KONTEKŚCIE ROZMOWY O UCHODźCACH?

Rola kontekstu

Popularnym w ostatniej dekadzie nurtem badań nad stereotypami jest kwestia sprawdzania roli kontekstu, w jakim przebiega proces przetwarzania informacji. Zależnie od wybranego kontekstu może dochodzić do zwiększania lub zmniejszania aktywizacji stereotypowych skojarzeń. **Hamowaniu lub rozpraszaniu służy nastawienie na zadanie.** Zaproszenie do ustrukturyzowanej rozmowy, z jasnymi zasadami, w rolach, powinno stać się dla uczniów swoistym zadaniem sprzyjającym niestereotypowemu myśleniu o uchodźcach i uchodźczyńiach. Mamy nadzieję, że kontekst rozmowy zainicjowany scenariuszem „Rozmowy o uchodźcach w Polsce” będzie sprzyjał obserwowanemu przez badaczy zjawisku „elastycznej korekty” polegającemu na tym, że jeśli nie dojdzie do automatycznego uaktywnienia stereotypów, to ludzie selekcionują informacje, których używają do tworzenia opinii o innych, starając się sformułować sądy możliwie adekwatne i obiektywne.

Powstrzymanie lub tłumienie stereotypowych przekonań

Wątpliwość budzić może życzeniowe nieco myślenie, że uda się powstrzymać posługiwanie się w rozmowie stereotypami o uchodźcach. I faktycznie – klasyczne badania jednoznacznie pokazują, że w przypadku negatywnie spostrzeganych kategorii ludzi (a do takich trzeba niestety, szczególnie ostatnio, zaliczyć uchodźców) umysł nie jest w stanie zahamować uprzedzonych i stereotypowych myśli. Nowe badania uszczegóławiają jednak, że **można uzyskać efekt nawet trwałej redukcji tłumionych skojarzeń z przedstawicielem negatywnie postrzeganej kategorii jeśli przed tłumieniem lub po nim nastąpi koncentracja myśli na osobie spoza stereotypizowanej kategorii.**

>> Źródło obrazka: <http://www.loesje.pl/index.php/plakaty>

>> Źródło tekstu: Dominika Cieślikowska, „Co zrobić, by postrzeganie bez stereotypów i uprzedzeń było możliwe w kontekście rozmowy o uchodźcach?”, CEO 2016